

Тема 4 Аудиторський ризик і оцінювання системи внутрішнього контролю

- 4.1 Поняття суттєвості в аудиті та її оцінка.
- 4.2 Суть аудиторського ризику та його оцінка.
- 4.3 Взаємозв'язок між суттєвістю та аудиторським ризиком.
- 4.4 Оцінка системи внутрішнього контролю.

4.1 Поняття суттєвості в аудиті та її оцінка.

В сучасній методології проведення аудиторської перевірки використовується концепція суттєвості, аудиторського ризику.

Суттєвість розглядається як максимально допустима величина помилкової або пропущеної суми в фінансовій звітності, на яку аудитор може зневажати, тому що вона не впливатиме на рішення користувачів фінансової звітності.

Відповідно до Закону України «Про аудиторську діяльність» суттєвою є інформація, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийнятих на основі фінансових звітів.

У «Концептуальній основі фінансової звітності» поняття «суттєвість» визначається так: «інформація є суттєвою, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічні рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Суттєвість залежить від величини суми статті або значущості помилки, допущеної за певних обставин у зв'язку з пропуском чи неправильним відображенням. Таким чином, суттєвість скоріше виступає певним порогом або критерієм відсікання, а не основною якісною характеристикою, яка має бути притаманною інформації, щоб вона стала корисною».

Практично це визначає рівень обсягу інформації, яку аудитор повинен перевірити для якісного виконання завдань аудиту та висловлення своєї думки стосовно достовірності фінансової звітності на яку впливають фактори:

- принцип суттєвості в бухгалтерському обліку допускає імовірність визначення показників фінансової звітності з деякою неточністю, неможливості забезпечення абсолютної правильності показників фінансової звітності;

- економічна ефективність аудиту: витрати на виявлення не суттєвої інформації може значно збільшити ефект від усунення.

Ці фактори впливають на професійне судження аудитора стосовно визначення часу аудиторської перевірки, обсягу аудиторських процедур, витрат на проведення аудиту, ймовірністю не виявлення суттєвих викривлень фінансової звітності.

Оцінка суттєвості є предметом професійного судження.

Розробляючи план аудиту, аудитор встановлює прийнятний рівень суттєвості з метою виявлення суттєвих (з кількісної точки зору) викривлень враховуючи й обсяг (кількість) і характер (якість) викривлень.

Аудитор розглядає суттєвість і на рівні фінансових звітів у цілому, і стосовно сальдо окремих рахунків, класів операцій та інформації, що розкривається.

На суттєвість впливають: законодавчі та нормативні вимоги; фактори, що стосуються сальдо окремих рахунків фінансових звітів і взаємозв'язків між ними.

Інформація є суттєвою, якщо її пропуск або неправильне відображення може вплинути на економічне рішення користувачів, прийняті на основі фінансових звітів. Суттєвість залежить від величини суми статті або значущості помилки. Практично це означає, зменшення обсягу аудиту з боку самих аудиторів і пов'язано з наступними факторами:

- неможливістю забезпечення абсолютної правильності показників фінансової звітності, принцип суттєвості в фінансовій звітності допускає можливість визначення показників звітності з деякою неточністю;
- економічною ефективністю аудиту: витрати, пов'язані з пошуком дрібних помилок можуть значно збільшити ефект від їх усунення.

Виходячи з цього аудитор повинен постійно дотримуватися балансу між: часом проведення аудиту, обсягом аудиторських процедур, витратами на проведення аудиторської перевірки, вірогідністю не виявлення суттєвих викривлень у фінансовій звітності.

На етапі планування концепція суттєвості використовується як основа планування аудиторської перевірки для визначення найбільш нетипових та помилкових статей та рахунків, яким необхідно приділити значну увагу.

На етапі фактичної перевірки концепція суттєвості використовується як основа зібраних аудиторських свідчень.

На заключному етапі суттєвість використовується для прийняття рішення про вид аудиторського висновку.

У міжнародній практиці аудиту оцінка суттєвості може мати кількісну або якісну характеристику. Це означає, що аудитор при проведенні аудиторської перевірки повинен брати до уваги дві сторони суттєвості: кількісну та якісну.

Якісна сторона суттєвості означає професійне судження аудитора для визначення суттєвості відхилень в фінансовій звітності.

Кількісна сторона суттєвості означає визначення кількісного критерію - рівня суттєвості тобто оцінити на скільки виявлені відхилення відрізняються від встановленого рівня суттєвості. Класифікація оцінок суттєвості наведена в табл. 4.1.

Таблиця 4.1 – Класифікація оцінок суттєвості в аудиті

Види оцінок суттєвості в аудиті		
Кількісна		Якісна
Абсолютна величина	Відносна величина	Приклади: - недостатній чи невідповідний опис облікової політики; - порушення нормативних вимог.

Таким чином, суттєвість має кількісний і якісний аспект. Іноді інформація може бути кількісно не суттєвою, але суттєво якісною.

Наприклад. Незаконні виплати працівникам підприємства є суттєвими не в кількісному їх аспекті, але в якісному - внаслідок їх незаконності. А тому викликають в аудитора підозру щодо чесності, правдивості управлінського персоналу та є підставою для додаткових аудиторських процедур.

Професійні стандарти аудиту більшості зарубіжних країн не вимагають кількісною оцінки суттєвості, хоча аудиторські фірми розробляють та використовують різні методики для їх визначення. Абсолютна величина суттєвості використовується рідко, вважається не допустимим.

Практично в аудиті використовуються відносні показники суттєвості. В Австралії вони встановлюються однаковими для всіх аудиторів: до 5% не беруться до уваги; більше 10% - вважаються суттєвими, аудитор пропонує внести виправлення в фінансовій звітності або вибирає форму аудиторського висновку відмінну від безумовно позитивного; якщо помилка знаходиться в інтервалі від 5 до 10 % рішення про суттєвість приймає сам аудитор.

Рівні суттєвості в аудиті наведені в табл. 4.2.

Таблиця 4.2 – Рівні суттєвості в аудиті

Рівень суттєвості	Характеристика	Вплив на аудиторський висновок
Перший	Незначні суми пропущеної або неправильно відображеної інформації, які не впливають на рішення користувачів	Не впливають на думку аудитора на показники фінансової звітності. Аудиторський висновок – безумовно – позитивний.
Другий	Суттєві суми пропущеної або неправильно відображеної інформації, які не призводять до викривлення показників фінансової звітності, але впливають на прийняття рішень користувачами	Аудиторський висновок – безумовно – позитивний з пояснювальним параграфом. Модифікований аудиторських висновок.
Третій	Суттєві суми пропущеної або неправильно відображеної інформації, які призводять до викривлення показників фінансової звітності та впливають на прийняття рішень користувачами	Модифікований аудиторських висновок, відмова від висловлення думки.

Концепція суттєвості визначає:

- суттєвість не зобов'язує аудитора перевіряти фінансову звітність та висловлювати свою думку про її достовірність з точністю до одиниці вимірювання, в якій ця звітність складена;
- суттєвість це параметр можливого вимірювання інформації, яка може вплинути на думку компетентного користувача;
- суттєвість не може виражатися в постійно абсолютній величині;
- суттєвість може мати різне значення в кожному конкретному випадку, для кожного підприємства.

4.2 Суть аудиторського ризику та його оцінка.

Сучасний аудит орієнтований на ризик, це означає, що при проведенні аудиторської перевірки або при наданні послуг, аудитори розраховують можливий ризик не виявлення помилок, які призводять до викривлення інформації в фінансових звітах.

Відповідно Міжнародного стандарту аудиту «Оцінка ризиків та внутрішній контроль» визначає:

Аудиторський ризик – це ризик того, що аудитор висловить невідповідну аудиторську думку, якщо фінансові звіти містять суттєво викривлену інформацію.

Аудиторський ризик означає, що аудитор зробить неправильний висновок щодо фінансової звітності після виконання ним аудиторських процедур. А це означає, що користувачі фінансової звітності і клієнти аудиторських фірм можуть вважати, що аудит проведений не якісно.

Аудиторський ризик може мати різні форми. Це може бути ризик, пов'язаний з тим, що:

- клієнт працює в умовах нестійкого ринку та не досягає успіхів;
- фінансова звітність викривлена в результаті систематичних помилок управління;
- внутрішній контроль не виявив та не виправив помилки.

Відповідно МСА аудиторський ризик поділяється на:

- властивий ризик,
- ризик контролю;
- ризик не виявлення.

Властивий ризик – це ризик викривлення залишку на рахунку (або класу операцій), який може бути суттєвим, окремо або разом з викривленням залишків на інших рахунках (або класів операцій), якщо припустити відсутність відповідних заходів внутрішнього контролю.

Ризик контролю – це ризик того, що викривленню залишку на рахунку (або класу операцій), які могли б виникнути і які могли б бути суттєвими, окремо або разом із викривленням залишків на інших рахунках (або класів операцій), не можна буде своєчасно запобігти (або виявити та виправити його) за допомогою систем бухгалтерського обліку та внутрішнього контролю.

Ризик не виявлення – це ризик того, що аудиторські процедури по суті не виявлять викривлення залишку на рахунку (або класу операцій), які можуть бути суттєвими, окремо або разом з викривленнями залишків на інших рахунках (або класів операцій).

Властивий ризик. Розробляючи загальний план аудиторської перевірки, аудитор повинен оцінити властивий ризик на рівні фінансового звіту.

Розробляючи програму аудиторської перевірки, аудитор повинен встановити зв'язок оцінки властивого ризику з суттєвими залишками на рахунках бухгалтерського обліку і класами операцій на рівні тверджень або припустити високий рівень властивого ризику щодо твердження.

Властивий ризик не залежить від аудитора. На властивий ризик впливають зовнішні та внутрішні фактори:

- зовнішні фактори: інфляція, політична стабільність, розвиток галузі, зміни в технології, тощо;
- внутрішні фактори: якість управління, можливість помилок, зловживань, крадіжок, тощо.

Ризик контролю. Попередня оцінка ризику контролю – це оцінювання ефективності систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю суб'єкта господарювання стосовно запобігання суттєвим викривленням та виявленню і виправленню їх. Певний ризик контролю завжди існує внаслідок властивих обмежень будь-якої системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю.

Ризик контролю це ризик того, що система внутрішнього контролю не запобігає і не виявляє суттєвих помилок.

Ризик контролю це:

- ризик системи бухгалтерського обліку;
- ризик системи внутрішнього контролю.

Як правило, аудитор оцінює ризик контролю на високому рівні щодо деяких або всіх тверджень, якщо:

- системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю суб'єкта господарювання не є ефективними;
- або
- оцінка ефективності систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю суб'єкта господарювання не є дієвою.

Більшість фахівців вважає, що на практиці розділити фактори властивого ризику і ризику контролю дуже важко, і тому їх оцінюють разом.

Оцінка ризику контролю аудитора, поряд з оцінкою властивого ризику, впливає на характер, строки та обсяг аудиторських процедур по суті, які слід здійснити для зменшення ризику не виявлення, а отже, зменшення аудиторського ризику до допустимо низького рівня. Навіть якщо аудиторіві доведеться перевірити сто відсотків залишків на рахунках (або операцій цього класу) завжди буде певний ризик не виявлення, тому, наприклад, більша частина аудиторських доказів має радше переконливий, ніж остаточний характер.

Ризик не виявлення – це ризик того, що аудиторські процедури по суті не виявлять суттєвих викривлень, тобто рівень ризику не виявлення прямо пов'язаний з аудиторськими процедурами по суті. До аудиторських процедур по суті відносяться аналітичні процедури та тестування деталей.

Ризик аналітичних процедур це ризик того, що аналітичні процедури не допоможуть виявити суттєвих помилок.

Ризик тестування деталей це ризик того, що в результаті проведення детальних тестів не будуть виявлені суттєві помилки.

На ризик тестування деталей впливають:

- ризик вибірки, це неправильний обсяг вибірки, неправильний спосіб відбору;
- не вибіркового ризику, це неправильний підбір тестів, неправильне застосування тестів.

Схема аудиторського ризику наведена в табл. 4.3.

Таблиця 4.3 – Схема аудиторського ризику

Аудиторський ризик		
Властивий ризик	Ризик контролю	Ризик не виявлення
Ризик, пов'язаний з підприємницькою діяльністю. Ризик впливу зовнішніх факторів: інфляція, політична стабільність, розвиток галузі, попит ринку тощо;	Ризик того, що система внутрішнього контролю не запобігає і не виявляє помилок в обліку.	Ризик аналітичних процедур. Ризик того, що аналітичні процедури не зможуть виявити суттєвих помилок.
Ризик впливу внутрішніх факторів: якість управління, шахрайство, зловживання тощо.	Ризик системи бухгалтерського обліку; внутрішнього контролю.	Ризик тестового контролю. Ризик того, що у результаті проведення детальних тестів не будуть виявлені суттєві помилки. Ризик вибірки – неправильний обсяг вибірки. Не вибіркового ризику – неправильний підбір тестів, неправильне застосування тестів.

Існує зворотній взаємозв'язок між ризиком не виявлення та загальним рівнем властивого ризику і ризиком контролю. Наприклад, якщо властивий ризик і ризик контролю високі, треба, щоб допустимий ризик не виявлення був низьким, що уможливить зменшення аудиторського ризику до допустимо низького рівня. Якщо ж навпаки, властивий ризик і ризик контролю мають низький рівень, аудитор може прийняти вищий ризик не виявлення, зменшити аудиторський ризик до допустимо низького рівня.

Ілюстрація взаємозв'язку між компонентами аудиторського ризику відповідно МСА наведена в табл.4.4.

Таблиця 4.4 – Залежність між компонентами моделі аудиторського ризику

Властивий ризик	Ризик контролю	Ризик не виявлення	Аудиторський ризик
Низький	Низький	Високий	Високий
Низький	Середній	Середній	Високий
Середній	Середній	Середній	Середній
Низький	Низький	Середній	Низький
Високий	Високий	Низький	Низький

Для оцінки аудиторського ризику та розробки аудиторських процедур, які б гарантували прийнятний рівень аудиторського ризику, аудиторю необхідно використовувати професійні судження.

Практика аудиту свідчить, що при проведенні аудиторської перевірки аудитор гарантує, що існує не більше ніж 5% ризику того, що його аудиторський висновок може бути помилковим. Іншими словами, аудитор на 95% впевнений у тому, що його аудиторський висновок, щодо фінансової звітності відповідає визначеній концептуальній основі фінансової звітності. Такий підхід означає, що ми ніколи не можемо бути впевнені в будь-якому висновку на 100 %.

На практиці аудитори встановлюють аудиторський ризик в розмірі 4-6 % та планують аудиторські процедури відповідно цього.

Зарубіжна практика аудиту свідчить, що допустимий аудиторський ризик встановлюється на рівні 1 – 5 %.

Модель розрахунку аудиторського ризику має вигляд:

$$AP = BP \times PK \times PH, \quad (4.1)$$

де AP - аудиторський ризик;

BP - властивий ризик;

PK - ризик контролю;

PH - ризик не виявлення помилки.

Властивий ризик та ризик контролю - не залежать від аудитора.

Ризик не виявлення - контролюється аудитором.

В рівнянні аудиторського ризику ризик не виявлення помилок є «змінною» величиною: чим нижчий бажаний рівень ризику не виявлення, тим більше самостійних аудиторських процедур необхідно провести аудитором і тим більший повинен бути обсяг вибірки. Ризик не виявлення не може бути повністю виключеним, так як він є результатом помилки аудитора.

Із приведеного рівняння аудиторського ризику ризик не виявлення визначається:

$$PH = AP \div (BP \times PK), \quad (4.2)$$

Аудиторський ризик та його компоненти, оцінюють не лише по відношенню до усєї звітності, але й щодо її елементів, як правило, до рахунків бухгалтерського обліку. У першому випадку ризик називають

загальним, у другому – індивідуальним, тобто аудитор намагається передбачити, на яких рахунках бухгалтерського обліку найбільш імовірні відхилення.

Методика визначення допустимого аудиторського ризику запропонована Дж. Робертсоном :

- аудитор не може повністю довіряти системам обліку і внутрішнього контролю клієнта. У такому випадку ризик системи обліку або внутрішнього контролю зводиться до нуля, а це означає, що й загальний аудиторський ризик, виходячи з формули, дорівнюватиме нулю, чого не може бути, оскільки кожна аудиторська перевірка супроводжується певним ризиком;

- аудитор не може дозволити собі встановити високий рівень ризику виявлення (наприклад, більше 50 %) при високих ризиках систем бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю, оскільки у цьому випадку загальний аудиторський ризик буде також дуже високим (більш як 5 %), чого допустити не можна, бо перевірку вважатимуть проведеною не на належному рівні.

- аудиторську перевірку вважатимуть проведеною на високому рівні, якщо аудитор встановить низький ризик не виявлення (1 %) за умови повної недовіри до системи бухгалтерського обліку і внутрішнього контролю клієнта.

Приклад. При плануванні аудиторської перевірки аудитор оцінив: властивий ризик – 0,7, ризик контролю – 0,8, ризик не виявлення – 0,6. Визначити аудиторський ризик.

Рішення. $AP = BP \times PK \times PH = 0,7 \times 0,8 \times 0,6 = 0,336$ або 33,6%, що означає, що необхідний рівень впевненості від проведених аудиторських процедур по суті складає 76%.

Визначення аудиторського ризику можливо двома способами.

Перший спосіб полягає у визначенні аудиторського ризику на стадії планування після вивчення зовнішніх і внутрішніх факторів, системи бухгалтерського обліку, внутрішнього контролю.

Приклад. При плануванні аудиторської перевірки аудитор встановив: властивий ризик – 70 %, ризик контролю – 50 %, ризик не виявлення – 10 %. Відповідно: $AP = BP \times PK \times PH = 0,7 \times 0,5 \times 0,1 = 0,035$ або 3,5 %.

Другий спосіб використовують для складання більш ефективного загального плану проведення аудиту та програми аудиторської перевірки. Для цього, виходячи зі встановленого аудитором прийнятого рівня властивого ризику визначають ризик не виявлення і відповідну кількість аудиторських доказів.

Приклад. Аудитор при плануванні аудиторської перевірки встановив прийнятій аудиторський ризик на рівні 3%, властивий ризик 0,7, ризик контролю 0,5.

Ризик не виявлення буде складати: $0,03 \div 0,7 \div 0,5 = 0,0857$ або 8,57 %.

Приклад. Методика визначення компонентів аудиторського ризику для рахунку 20 «Виробничі запаси»:

1. Приймається рішення щодо рівня аудиторського ризику – це прийнятний аудиторський ризик який становить 0,05.

2. Оцінюється властивий ризик для рахунку. Аудитором встановлено: що сума залишку на рахунку значна; є певні проблеми в постачанні; в звітному періоді проводилися переоцінки виробничих запасів; господарські операції по обліку виробничих запасів відображалися в обліку протягом звітного періоду. Виходячи з цього аудитор приймає рішення та оцінює властивий ризик в 0,7.

3. Оцінюється ризик контролю. Аудитор провів тестування системи внутрішнього контролю, на основі проведеного тестування оцінює систему внутрішнього контролю як задовільну, але вважає, що виробничі запаси відносяться до активів підвищеного ризику і тому оцінює його як 0,3.

4. На підставі формули визначення ризику не виявлення, аудитор визначає, що:

$$RN = 0,05 \div (0,7 \times 0,3) = 0,24$$

Таким чином, максимальна величина ризику не виявлення при якій величина аудиторського ризику залишається нижче 5% дорівнює 24%. Це означає, що необхідний рівень впевненості від проведених аудиторських процедур по суті складає 76%.

Обсяг вибірки для проведення аудиторських процедур по суті залежить від бажаного рівня впевненості, зазвичай, чим вище рівень впевненості, тим більше обсяг вибірки.

Приклад. Аудиторська перевірка проводиться на двох фірмах. Фірма «Альфа» займається роздрібною торгівлею, є відділ внутрішнього контролю, комп'ютерна система обліку. Фірма «Терези» надає страхові послуги, на фірмі відсутній відділ внутрішнього контролю, відсутня система обліку страхових виплат. Визначити та порівняти ризик не виявлення та обсяг аналітичних процедур двох фірм.

Рішення. На фірмі «Терези» потенційно не стабільний бізнес, відсутній відділ внутрішнього контролю, саме відсутність внутрішнього контролю підвищує ризик помилки в системі бухгалтерського обліку. Виходячи з цих припущень ризик не виявлення помилки на фірмі «Терези» буде значно вищим ніж на фірмі «Альфа», аудиторіві необхідно провести більший обсяг аудиторських процедур на фірмі «Терези» щоб висловити свою думку стосовно відповідності фінансової звітності концептуальній основі бухгалтерського обліку та звітності.

4.3 Взаємозв'язок між суттєвістю та аудиторським ризиком.

Плануючи аудиторську перевірку, аудитор розглядає обставини, в наслідок яких, фінансові звіти можуть бути суттєво викривленні. Аудиторська оцінка суттєвості допомагає аудиторіві визначити статті фінансової звітності та рахунки бухгалтерського обліку, до яких необхідно проведення аудиторських процедур, чи варто використовувати вибірку та

аналітичні процедури. Це дає змогу аудиторів відібрати аудиторські процедури, які в сукупності зменшують аудиторський ризик до прийнятно низького рівня.

Між суттєвістю та аудиторським ризиком є зворотній зв'язок:

- чим вищий рівень суттєвості, тим нижчий аудиторський ризик; і навпаки;
- чим нижчий рівень суттєвості, тим вищий аудиторський ризик.

Зворотній зв'язок між суттєвістю та аудиторським ризиком аудитор враховує при визначенні характеру, розрахунку часу та обсягу аудиторських процедур.

Наприклад, якщо після планування конкретних аудиторських процедур аудитор визначає, що прийнятий рівень суттєвості нижчий, аудиторський ризик підвищується, Аудитор компенсує це:

- знижуючи оцінений рівень ризику контролю, якщо це можливо, і підтверджуючи знижений рівень за допомогою проведення розширених або додаткових тестів контролю;

або

- знижуючи ризик не виявлення помилки шляхом зміни характеру, розрахунку часу та обсягу запланованих процедур по суті.

Аудиторська оцінка суттєвості та аудиторського ризику на початковій стадії планування може відрізнятись від оцінки після підведення підсумків аудиторських процедур. Це може бути спричинене зміною обставин або зміною знань аудитора в результаті аудиторської перевірки.

Крім того, плануючи аудиторську перевірку, аудитор може навмисно встановлювати прийнятний рівень суттєвості на рівні нижчому, ніж той, що передбачається використати для результатів аудиторської перевірки.

4.4 Оцінка системи внутрішнього контролю.

МСА передбачають на етапі планування провести оцінку системи внутрішнього контролю суб'єкта господарювання (клієнта) для підтвердження правильності вибору аудиторських процедур, їх обсягу, змісту тестів. На цьому етапі аудитор повинен отримати попередні дані про систему внутрішнього контролю та визначитися чи довіряє він системі внутрішнього контролю чи ні. Знання про систему внутрішнього контролю аудитору необхідні для визначення аудиторського ризику, який визначається з урахуванням ризику контролю.

Об'єктом аудиту при оцінці системи внутрішнього контролю є внутрішній бухгалтерський контроль, який забезпечує ефективне інформаційне забезпечення процесу управління.

Елементами системи внутрішнього контролю є:

- середовище контролю: на підприємстві – організаційна структура, контроль виконання функцій підрозділів і посадових осіб;
- система бухгалтерського обліку: облікова політика, форми обліку та спосіб обробки облікової інформації;

- процедури контролю: санкціонування; документування, робочий план рахунків, інвентаризація, розподіл прав і обов'язків.

Якщо аудиторська перевірка має проводитися при повній недовірі до системи контролю, обирається **стратегія переважного здійснення процедур підтвердження**.

Якщо аудитор вважає що система внутрішнього контролю працює на достатньому рівні, обирається **стратегія низької оцінки ризику контролю** і аудитору необхідно провести тестування ефективності здійснення процедур внутрішнього контролю і обмежити обсяг тестів підтвердження.

Попередня оцінка системи внутрішнього контролю дозволяє аудитору визначитися з вибором методики і обсягу аудиту. Після укладання договору на проведення аудиту аудитору необхідно провести вивчення системи внутрішнього контролю.

Методика оцінка системи внутрішнього контролю включає:

- вивчення системи внутрішнього контролю;
- документування результатів вивчення системи внутрішнього контролю;
- тестування системи внутрішнього контролю.

Вивчення системи внутрішнього контролю проводиться за допомогою ознайомлення: з вимогами до системи внутрішнього контролю; з матеріалами попереднього аудиту; з документами управління і обліку; опитування персоналу; спостереження.

Результати вивчення системи внутрішнього контролю документально фіксуються в анкетах, тестах, описах тощо. Документи свідчать про якість виконаної роботи. Форми документування можуть бути різними і залежать від професійності аудитора. Міжнародна практика аудиту виділяє декілька основних форм документування:

- анкета (тест) – бланк анкети може бути стандартним, а зміст направлений на оцінку найбільш слабких ділянок, що в свою чергу передбачає лише визначені види контролю, як правило, відповіді «так» чи «ні»;

- опис – найпростіша форма документування, в якій проводиться опис знань, які отримує аудитор про систему обліку та контрольні процедури системи внутрішнього контролю;

- блок-схеми – форма документування передбачає перелік облікових процедур в логічній та хронологічній послідовності.

Найбільш розповсюдженою формою документування системи внутрішнього контролю є анкети. Питання в анкеті повинні бути розміщені в певній послідовності, наприклад, спочатку це оцінка середовища контролю, потім система бухгалтерського обліку, потім контрольні процедури господарських операцій чи процесів.

МСА рекомендують проводити оцінку систему внутрішнього контролю одночасно із перевіркою даних бухгалтерського обліку.

Недоліками описів і анкет є те, що вони не дають можливості логічної та хронологічної послідовності обліку та контрольних процедур. Ці недоліки

відсутні в блок-схемах, тому що вони відображають здійснення облікових та контрольних процедур на певному етапі документообігу за допомогою спеціальних символів.

Існують основні правила побудови блок-схеми:

1. Блок-схема має форму таблиці. По вертикалі (зліва направо) послідовно вказані підрозділи і посадові особи, що відповідають за облікові та контрольні процедури. По горизонталі (зверху вниз) послідовно відображаються операції документообігу.

2. Схема в таблиці відображає створення документа, його рух, та передачу документа на зберігання.

3. Рух документів у часі відображається по вертикалі, а між відділами – по горизонталі.

4. Рух кожного примірника документа відображається окремо.

5. Символи операції знаходяться на вертикальних лініях.

6. Назви документів надписують усередині символів або поряд з ними.

7. Потоки інформації показують пунктиром.

Блок-схеми не мають стандартної форми. Аудитор використовує свої умовні позначення і правила складання блок-схем.

Правильно складена блок-схема дозволяє виявити недоліки в організації документування і внутрішнього контролю (дублювання записів, розподіл прав і обов'язків, наявність контрольних процедур).

Після оцінки системи внутрішнього контролю і системи бухгалтерського обліку аудитор приймає рішення:

- про проведення аудиторської перевірки суб'єкта господарювання;

- про методику проведення аудиту.

- про проведення тестів контролю, якщо оцінка ризику контролю є високою.

Результати оцінки системи внутрішнього контролю оформлюються звітом, в якому вказуються недоліки організації внутрішнього контролю, бухгалтерського обліку, які можуть призвести до помилок, викривленню фінансової звітності; пропозиції по усуненню виявлених недоліків. Такий звіт подається керівництву суб'єкта господарювання перед складанням аудиторського висновку.

В практиці аудиту для оцінки системи внутрішнього контролю використовують тести, які поділяють на:

- наскрізні тести – підтверджують факт здійснення контрольних процедур при здійсненні господарських операцій та процесів від їх початку до відображення в облікових регістрах та фінансовій звітності; вивчається система контролю за здійсненням господарських операцій та процесів в цілому.

- тести узгодженості - перевіряють відповідність контролю поставленим завданням, тобто вчасно попередити, виявити, виправити можливі помилки; перевіряється ефективність системи, тобто перевіряються лише сильні сторони контролю.

Методами тестування є спостереження, опитування, прийоми документального контролю.

Оцінка системи внутрішнього контролю впливає на зміст і строки проведення тестів підтвердження, якщо:

- оцінка ризику контролю висока - використовують прийоми фактичного контролю, зустрічної перевірки; тестування проводять на дату балансу;

- оцінка ризику контролю низька – переважно використовують прийоми документального контролю.

Якщо аудитор оцінює ризик контролю як високий, то зменшується прийнятний рівень не виявлення помилок і в такому випадку необхідно збільшити обсяг тестування, надати переваги прийомам фактичного контролю, зовнішнім документам, проводити тестування на дату балансу.

Якщо ж аудитор оцінює ризик контролю як низький, то в цьому випадку аудитор зменшує обсяг тестування та використання прийомів документального контролю.

Контрольні питання.

1. Яка інформація є суттєвою відповідно Закону України «Про аудиторську діяльність»?
2. Назвіть та поясніть фактори, які впливають на визначення суттєвості при плануванні аудиту.
3. Поясніть на рівні якої інформації аудитор розглядає суттєвість?
4. Як використовується концепція суттєвості на етапі планування ?
5. Як використовується концепція суттєвості на етапі фактичної перевірки ?
6. Як використовується концепція суттєвості на заключному етапі ?
7. Назвіть та поясніть види оцінок суттєвості.
8. Надайте визначення аудиторського ризику.
9. Надайте визначення властивого ризику.
10. Надайте визначення ризику контролю.
11. Надайте визначення ризику не виявлення.
12. Поясніть взаємозв'язок між суттєвістю та аудиторським ризиком.
13. Як визначається ризик не виявлення ?
14. Що означає стратегія переважного здійснення процедур підтвердження?
15. Що означає стратегія низької оцінки ризику контролю?
16. Назвіть основні складові методики оцінки системи внутрішнього контролю.
17. Назвіть форми документування результатів оцінки системи внутрішнього контролю.

18. Надайте характеристику анкети при оцінці системи внутрішнього контролю.
19. Надайте характеристику блок-схеми при оцінці системи внутрішнього контролю.
20. Надайте характеристику наскрізних тестів і тестів на узгодженість.